

НЕОБХОДИМОСТЬ И ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНДУСТРИИ ЗДОРОВЬЯ В УКРАИНЕ

Палица С. В.

Раскрыта сущность, а также определены и обоснованы институционные, организационно-экономические предпосылки формирования индустрии здоровья. Показана роль кластерного механизма в формировании индустрии здоровья в Украине. Разработаны предложения относительно государственной стратегии развития этой сферы национального хозяйства.

Ключевые слова: индустрия здоровья, кластерный механизм, стратегия, организационно-экономические предпосылки.

NECESSITY AND PRE- CONDITIONS OF FORMING OF INDUSTRY OF HEALTH FOR UKRAINE

Paliza S. V.

Essence is exposed and also and institutional, organizational-economic pre-conditions of forming of industry of health is certain and grounded. The role of cluster mechanism in forming of industry of health in Ukraine is rotined. suggestion in relation to state strategy of development of the indicated sphere of national economy is developed.

Key words: industry of health, cluster mechanism, strategy, organizational-economic pre-conditions.

УДК 330.117

НЕБАНКІВСЬКІ ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ, ЇХ ВЗАЄМОДІЯ З БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

К. А. Івченко

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка

Розглянуто проблему небанківських фінансових установ як складової фінансової системи, їх співвідношення з банківською системою України, значення для функціонування та розвитку банківської системи. Значну увагу приділено історичному аспекту становлення небанківських фінансових

установ, удосконаленню правового регулювання, а також актуальним проблемам їх функціонування, законодавчого регулювання та перспективам розвитку.

Ключові слова: небанківські фінансові установи, банківська система України, правове регулювання.

Постановка проблеми. Фінансова система України відіграє важливу роль у забезпеченні економічного розвитку держави. Ключовою категорією в суспільних відносинах, що складають предмет банківського права, є банк, проте до предмета банківського права можна віднести й інші відносини, зміст яких становить банківська діяльність, а суб'єктами є інші особи, ніж банки, — фінансові установи, що здійснюють діяльність на підставі Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» [1].

Питання співвідношення небанківських фінансових організацій (НФО) та банківської системи України, їх взаємодії та розвитку є дискусійними в науці фінансового права.

Водночас про перспективи розвитку НФО свідчить той факт, що питома вага активів небанківських фінансових організацій у загальній структурі активів фінансових організацій є незначною порівняно з активами комерційних банків, а ринок таких фінансових послуг, як недержавне пенсійне страхування, послуги довірчих товариств, кредитних спілок, лізингових компаній та інвестиційних фондів перебуває на самому початку фази розвитку. Так, разом активи комерційних банків та НФО станом на 31 грудня 2010 р. становили 1 012,0 млрд грн, у тому числі банків — 942,1 млрд грн (93,1 %), небанківських фінансових установ — 69,9 млрд грн (6,9 %) [2].

Розвиток небанківської сфери фінансових послуг гальмує й недовіра суб'єктів господарювання та громадян до НФО, що підживлюється і негативним досвідом функціонування так званих «фінансових пірамід» не тільки в 90-ті роки ХХ ст., а й у наш час, і браком законодавчих гарантій та практичних механізмів повернення коштів інвесторам у разі неплатоспроможності НФО.

Тому пошук нових теоретичних і практичних підходів до діяльності НФО є актуальним завданням. Зважаючи на це, наукове дослідження взаємозв'язків банківської системи України і небанківських фінансових організацій є своєчасним і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі аналізуванню співвідношення банківської та фінансової систем, дослідженню їх елементів приділяють увагу багато дослідників. Одні з них наводять більш широке розуміння банківської системи і включають до складу її елементів не тільки Центральний банк і комерційні банки, а й інші види фінансових уста-

нов. Згідно з визначенням, наведеним у навчальному посібнику «Банківське право України» за загальною редакцією А. Селіванова [3], банківська система в Україні є внутрішньо організованою, взаємопов'язаною, об'єднаною загальною метою сукупністю банківських і фінансово-кредитних установ, що утворені та діють на основі Конституції та законів України.

Д. Гетманцев та Н. Шукліна [4] зазначають, що банківська система є складовою кредитної системи держави. Такого ж погляду дотримується й О. Музика, розуміючи під банківською системою сукупність банків різних видів і банківських інститутів, за допомогою яких акумулюються кошти та надаються клієнтам різноманітні послуги із приймання вкладів та надання кредитів [5]. О. Костюченко визначає банківську систему як розгалужену сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються. Він відносить до банківської системи також фінансово-кредитні установи, що не мають статусу банку [6]. Натомість О. Орлюк дотримується протилежного розуміння і відзначає, що до банківської системи не включаються інші фінансово-кредитні установи, що за своїм статусом не є банками, оскільки їх включення до банківської системи спотворить сутність останньої [7].

Однак багато проблем, а саме: дослідження співвідношення НФО та банківської системи, їх взаємовпливу і розвитку, наукового опрацювання і розроблення юридичних гарантій захисту прав інвесторів НФО ще залишаються поза увагою вітчизняних учених і законотворчих органів, що негативно впливає на стан і розвиток законодавчої бази у цій сфері, а отже й на формування стабільного розвитку ринку фінансових послуг.

Формулювання цілей. Основна мета статті — дослідження взаємовпливу НФО та банківської системи, подальше вдосконалення нормативного регулювання діяльності НФО та забезпечення гарантій їх вкладників.

Виклад основного матеріалу. Згідно з нормативним визначенням банківської системи, наведеним у ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8], банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України. При цьому за ч. 2 ст. 334 Господарського кодексу України (ГК) [9] банки — це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб.

У ст. 333 ГК наведено перелік елементів, що складають фінансову систему і, крім банківської діяльності, включають фінансове посередництво (яке може

здійснюватися як установами банків, так і іншими фінансово-кредитними організаціями), страхування, а також допоміжну діяльність у сфері фінансів і страхування. Глава 35 ГК встановлює гегемонію банківських установ стосовно проведення розрахунків, кредитних, лізингових, факторингових операцій та інших видів фінансових послуг.

Однак аналізування норми Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» дає змогу зробити висновок про те, що фінансова установа — це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, — інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Фінансові послуги визначено у ст. 1 цього Закону як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, із метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів, а у ст. 4 Закону наведено перелік фінансових послуг: випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; діяльність з обміну валют; залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо їх наступного повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, у тому числі на умовах фінансового кредиту; надання гарантій та поручительств; переказ коштів; факторинг; адміністрування фінансових активів для придбання товарів у групах та інші операції, що відповідають наведеним в цьому Законі критеріям.

Таким чином, НФО за визначенням не входять до банківської системи України, проте за переліком функцій, що ними виконуються, та метою їх діяльності вони, як і банківські установи, становлять сферу суспільних відносин, що вивчаються фінансовим правом.

Слід зазначити, що в перші роки незалежності України нормативна регламентація діяльності НФО та контроль за їх діяльністю були недостатніми, що в сукупності із сумнівною діяльністю окремих осіб та організацій створило ореол недовіри у громадян — кредитні спілки, довірчі товариства та інші небанківські фінансові установи у свідомості більшості громадян стали асоціюватися переважно з так званими «фінансовими пірамідами», а це вкрай

негативно позначилося на показниках діяльності та перспективах ринку фінансових послуг, гальмуючи процеси інноваційного розвитку економіки і фінансової грамотності та ініціативності громадян.

Ураховуючи ж негативні наслідки світової фінансової кризи, що призвели до погіршення умов кредитування позичальників як на макрорівні (що виявилося у збільшенні кількості банків, які перебувають на стадії ліквідації — із 13 банків станом на 1 січня 2009 р. до 22 банків станом на 31 грудня 2012 р., переорієнтації банків на короткострокове кредитування [10], підвищенні ставок за кредитами), так і на мікрорівні, що виявилось у посиленні вимог банків до позичальників та поручителів за кредитними договорами, суб'єкти господарювання відчують гострий дефіцит у фінансових ресурсах.

Розв'язати дану проблему могли б НФО, однак в Україні ця ланка кредитної системи розвинена ще досить слабо, що підтверджується дуже незначною величиною їх активів у сукупному ВВП. Так, за даними звіту, зробленого Світовим банком на 2000 р., активи небанківських кредитних установ в Україні склали тільки 1,5 % від ВВП, що дуже мало, оскільки в Росії відповідний показник становить 4 %, у Німеччині — 72,2 % від ВВП, а в США — 261,8 % [11]. Цей показник майже не змінився і в наступні роки.

Так, згідно з аналітичною інформацією Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, проблеми банківського сектору 2009–2010 рр. негативно вплинули і на небанківський фінансовий сектор в Україні, що спричинило зниження ринкової вартості фінансових інструментів, зокрема тих, які утримувалися страховими компаніями і недержавними пенсійними фондами, а це вплинуло на прибутковість цих установ і рівень їхніх резервів, сформованих ними для покриття майбутніх виплат своїм клієнтам. Отже, кількість фінансових установ у Державному реєстрі станом на 31 грудня 2010 р. (1980 установ) знизилася на 28 установ порівняно з показником 2009 р. (2008 установ), з них: 456 — страхові компанії, 659 — кредитні спілки, 426 — ломбарди, 221 — фінансові компанії, 101 — недержавні пенсійні фонди, 43 — адміністратори недержавних пенсійних фондів [12].

Ці дані вказують на тісний зв'язок між результатами діяльності банків і банківської системи та НФО як тісно пов'язаних між собою елементів єдиної системи фінансових послуг.

Слід зазначити, що останнім часом зроблено декілька важливих кроків у напрямку нормативної регламентації системи небанківських фінансових установ і ринку фінансових послуг, зокрема, шляхом прийняття нових законів та підзаконних нормативно-правових актів, посилення контролю за діяльністю небанківських фінансових установ. Так, набрав чинності Податковий кодекс України [12], що систематизує і виводить на новий якісний рівень нормативно-правову регламентацію діяльності ломбардів, недержавних пен-

сійних фондів, кредитних спілок та інших небанківських фінансових організацій; прийнятий і набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» [13], яким урегульовано обіг електронних грошей; прийнято та введено в дію значну кількість підзаконних нормативно-правових актів.

Ці кроки покликані мінімізувати тіньовий обіг фінансових ресурсів, сприяти виконанню Україною своїх міжнародних зобов'язань щодо боротьби з корупцією та легалізацією грошей, одержаних злочинним шляхом, і, зрештою, усунути негативне сприйняття небанківських фінансових установ населенням та суб'єктами господарювання, зміцнити довіру до цього сектору і залучити додаткові кошти населення та підприємств, що є надзвичайно актуальним завданням, адже, за оцінками Національного банку України, обсяг коштів лише в іноземній валюті, що перебували в обігу поза фінансовою системою станом на кінець 2011 р., становить від 50 до 70 мільярдів доларів США [14].

Проте важливо зазначити, що НФО залишаються поза сферою регулювання Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [15], який поширюється тільки на банківські установи, а спеціального закону, що регламентував би ці питання, немає.

Серед інших кроків, що є вкрай необхідними та справлятимуть позитивний вплив на ринок фінансових послуг, є посилення відповідальності за організацію та рекламу фінансових пірамід — відповідні законопроекти вже подано до Верховної Ради України; сприяння розвитку та популяризації добровільного страхування, недержавних пенсійних фондів, інших НФО, які є важливим елементом фінансової системи і запорукою стабільного економічного розвитку суб'єктів господарювання та соціального забезпечення громадян.

Висновки. Подальше вдосконалення правового регулювання діяльності НФО, які тісно пов'язані з банківською системою України, є однією з необхідних передумов розвитку фінансової системи України, що, у свою чергу, справлятиме значний позитивний вплив на розвиток реального сектору економіки та соціальне забезпечення громадян держави. Незважаючи на ухвалення низки законів і підзаконних нормативно-правових актів, подолання негативних тенденцій ринку фінансових послуг вимагає подальшої роботи з розроблення та впровадження дієвих механізмів захисту прав інвесторів, притягнення до відповідальності осіб, винних у фінансових махінаціях, посилення довіри суб'єктів господарювання та громадян до НФО. Причиною, що стримує темпи розвитку НФО є, з одного боку, менший, порівняно з банківськими установами, ступінь контролю за їх діяльністю, що призводить до махінацій на цьому ринку, створення та функціонування «фінансових пірамід»

та НФО з недостатньою ліквідністю, а з другого — відсутність чіткого механізму гарантування відшкодування витрат інвесторів НФО. Це негативно позначається на банківській системі України, вимагає ретельного напрацювання нових наукових і практичних підходів до розв'язання цих проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12 липня 2001 р. №2664-III // *Голос України*. — 2001. — № 150.
2. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюється Держфінпослуг, за 2010 рік: інформація з офіційного веб-сайту Державної комісії регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [<http://www.dfp.gov.ua/742.html>].
3. Банківське право України : навч. посіб. / А. М. Жуков, А. Ю. Іоффе та ін. ; заг. ред. А. О. Селіванова. — К. : Вид. дім «Ін Юре», 2000. — 384 с.
4. Гетманцев, Д. О. Банківське право України / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. — К. : Центр учб. літ., 2007. — 344 с.
5. Музика, О. А. Фінансове право : навч. посіб. / О. А. Музика. — К. : Вид. Паливода А. В., 2005. — 260 с.
6. Костюченко, О. А. Банківське право : підручник / О. А. Костюченко. — К. : ВД «Професіонал», 2004. — 544 с.
7. Орлюк, О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 808 с.
8. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // *Уряд. кур'єр*. — 2001. — № 8.
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // *Голос України*. — 2003. — № 49.
10. Інформація з офіційного веб-сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798]
11. Україна. Фінансовий сектор та економіка: нові стратегічні завдання. Звіт Світового банку. — К. : Козаки, 2001. — С. 43.
12. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. № 2755-VI // *Голос України*. — 2010. — № 229.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків : Закон України від 18.09.2012 р. № 5284-VI // *Голос України*. — 2012. — № 195.
14. <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2011/12/05/261419>.
15. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI // *Голос України*. — 2012. — № 51.

НЕБАНКОВСКИЕ ФИНАНСОВЫЕ УЧРЕЖДЕНИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩИЕ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ, ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С БАНКОВСКОЙ СИСТЕМОЙ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Ивченко К. А.

Рассмотрены проблема небанковских финансовых учреждений как составляющая финансовой системы, их соотношения с банковской системой Украины, значение для функционирования и развития банковской системы. Значительное внимание уделено историческому аспекту становления небанковских финансовых учреждений, усовершенствованию правового регулирования, а также актуальным проблемам их функционирования, законодательного регулирования и перспективам развития.

***Ключевые слова:** небанковские финансовые учреждения, банковская система Украины, правовое регулирование.*

NONBANK FINANCIAL ESTABLISHMENTS AS A CONSTITUENT OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE, THEIR INTERACTION WITH THE BANKING SYSTEM AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

Ivchenko K. A.

The problem of nonbank financial establishments as a constituent of the financial system, their correlation with the banking system of Ukraine, the importance for functioning and development of the banking system are dealt with in the given article. Considerable attention is paid to the historical aspect of nonbank financial agencies establishment, improvement of legal regulation as well as topical issues of their functioning, legislative regulation and prospects for development.

***Key words:** nonbank financial establishments, banking system of Ukraine, legal regulation.*